

กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

The Management Process of Network Local Knowledge
of Chiang Sean District. Chiang Rai Province.

เสพบัณฑิต โหม่งบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

sepbandit@gmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการเครือข่ายนั้นมี 2 ภาคส่วน คือ 1) องค์กรภาครัฐ และ 2) องค์กรภาคปัจเจกชน กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) จัดทำแผนงานด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ประชุมเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) แต่งตั้งคณะกรรมการ โดยเครือข่ายมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อการอนุรักษ์ 2) พัฒนา 3) ถ่ายทอด และ 4) ต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งกระบวนการจัดการเครือข่ายได้รับการสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร และสิ่งอำนวยความสะดวกจากองค์กรภาครัฐและภาคปัจเจกชน (วัด)

กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านมูลค่า ไม่มีความเสถียรภาพด้านองค์กร เป็นไปในรูปแบบตัวใครตัวมัน แต่เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคุณค่า เป็นไปในรูปแบบความร่วมมืออย่างมีเครือข่ายและแนวร่วมในระดับมาก

คำสำคัญ: กระบวนการจัดการ. เครือข่าย. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ABSTRACT

The Management Process of Network Local Knowledge of Chiang Sean District. The stakeholder has two sectors that are : 1) local government and 2) Individual organization. The Management must have Three principles : 1) Planning 2) Meeting and 3) Organizing. The Network has Four objectives : 1) to conserve 2) to Develop 3) to Relay and 4) to Pass the Product. The Network Should have to get supporting by two sides that are : The local government and Individual sectors. (Temple)

The Management Process of Network Local Knowledge. Especially by Price it is not stable. But the Value side is stable by In the form of cooperation with networks and alliances as a high level.

Keywords: Management of Process. Network. Local Knowledge.

บทนำ

ประเทศไทยสร้างความเป็นปึกแผ่นมีความมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงชีวิตด้วยความสุขร่มเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย (นันทสาร สีสลับ.2542) ภูมิปัญญาไทยจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น (วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร.2542)

ภูมิปัญญาไทยจึงนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยแต่ละท้องถิ่นมีกลวิธีสืบทอดภูมิปัญญาแตกต่างกัน ผ่านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ส่งผลให้คนในชาติเกิดความรักหวงแหน มีความภาคภูมิใจต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นการศึกษากระบวนการจัดการและเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสำคัญ อันก่อให้เกิดการอนุรักษ์สืบสาน และถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไปในอนาคต (พริดา วิเชียรปัญญา.2547)

ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบสุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด (รุ่ง แก้วแดง. 2543)

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 ประการ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร
2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร
3. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย
4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร (นิธิ เอียวศรีวงศ์.2536)

กลุ่มหรือเครือข่าย

กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกันหรือมาปรึกษาหารือกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อที่จะแก้ไขหรือจัดข้อขัดข้องในเรื่องนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ให้หมดไป หรือให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนเองที่มีจุดหมายเอาไว้

เครือข่าย (Network) หรือเครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึง

1. ตาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน
2. รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาก็สามารถติดต่อไปได้
3. การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน
4. สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ อีกหลายๆ คน
5. ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
6. ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่าง ความไว้ระียบกับการจัดระเบียบ และระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน ในฐานะที่ทุกกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้น ๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
8. การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูล ข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน
9. การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์กลับในเชิงบวก ที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ

(reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอเชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองผิด-ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครือข่าย

10. ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็ก ๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ และอีกหลาย ๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

11. ชุมชนแห่งสำนึก (conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (communication and network)

12. เครื่องมือทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคม ที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ ปังเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ และประสบการณ์ทางการเมืองจะยกระดับ จิตสำนึกของปัจเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

13. การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดหมายเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

14. รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระ โดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวมๆ ตามความจำเป็น หรือเป็นโครงสร้างที่มีความชัดเจน

15. ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่ ๆ นั้นเสมอ

16. การสร้างสัมพันธ์ทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวม ๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงาน เฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป

17. สังคมแห่งกาลยณมิตร หรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning social networks) โดยเครือข่าย สังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมีการขยายแนวคิดกระบวนการออกไปจึงจะสามารถ ปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

18. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และกา สร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน (กรมการพัฒนาชุมชน.2547)

อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในปี พ 2413 .ศ.รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ได้ทรงส่งไปบอกข้าราชการไปยัง (พระเจ้านครเชียงใหม่) 300 กรุงเทพมหานครว่า มีชาวพม่า ไทลื้อ และไทเขินจากเมืองเชียงตุงประมาณ ครอบครัวย้ายมาอยู่เมือง เชียงแสนและตั้งตนเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของสยามและล้านนา จึงแต่งคนไปว่ากล่าวให้ถอยออกจาก เมือง ถ้าอยากจะอยู่ ให้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเมืองเชียงรายและนครเชียงใหม่ แต่ก็ไม่ได้ผล ไม่มีใครยอม ออกไป ในปี พ2417 .ศ. พระเจ้านครเชียงใหม่จึงทรงเกณฑ์กำลัง 4.500คน จากเมืองต่าง ๆ ยกทัพจากนคร เชียงใหม่มาเมืองเชียงราย และเมืองเชียงแสน ไล่ชนเหล่านั้นออกจากเมืองเชียงแสน จึงทำให้เชียงแสนกลายเป็น เมืองร้าง จนถึงปี พ.ศ. 2423ได้ทรงให้เจ้าอินต๊ะ ราชโอรสในพระเจ้าบุญมาเมือง พระเจ้าผู้ครองนครลำพูนมาเป็น เจ้าเมือง ครองนครลำพูนทรงเกณฑ์ราษฎรจากหลาย ๆ เมืององค์แรก และให้พระเจ้าผู้ (ราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์) ประมาณ 1.500ครอบครัวย้ายมาตั้งรกราก “ปักซั้งตั้งถิ่น” อยู่ที่เมืองเชียงแสนจวบจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2442ทางราชการได้ย้ายศูนย์การปกครองเมืองไปอยู่ที่ตำบลลากาสา เรียกชื่อว่า อำเภอเชียงแสน ส่วนบริเวณเมือง เชียงแสนเดิมถูกยุบลงเป็น กิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง ขึ้นกับอำเภอเชียงแสน และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น กิ่งอำเภอ เชียงแสนในปี พ.ศ. 2482(โดยอำเภอเชียงแสนซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลลากาสา นั้นได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่จันทน (.ศ.จนกระทั่งได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน ตั้งแต่ปี พ 2500 เป็นต้นมา

เชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีประชากรอาศัยอยู่ มีศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโบราณกระจายอยู่ ตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มแสดงบทบาท

ให้นักท่องเที่ยวสนใจ การแสดงบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มี เพลงพื้นบ้าน การละเล่น นาฏศิลป์ การจักสาน สิ่งทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา งานปั้น เครื่องหล่อโลหะ การแกะสลัก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ถูกให้ความสนใจจากภาครัฐมากขึ้น หลัง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน ถูกบริหารจัดการอย่างไร หรือมีเครือข่ายในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยอย่างไร การค้นหาคำตอบต้องอาศัยการศึกษาวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ ที่ชัดเจน เพื่อให้ทราบกระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น แล้วนำรูปแบบไปสู่การอนุรักษ์ สืบทอด ถ่ายทอด ส่งเสริม และพัฒนาภูมิปัญญา ในเชิงวรรณกรรม ซึ่งเหมาะต่อการเป็นแหล่งค้นคว้าและนำไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีโครงสร้างทางกายภาพลักษณะเดียวกัน เพื่อการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์อันทรงคุณค่าแบบยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field survey) ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Dept interview) เป็นรายบุคคล จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) โดยมีวิธีการศึกษาใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแนวความคิดกระบวนการจัดการเครือข่ายและแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (In-Dept interview) ผู้ให้ข้อมูล (Key Information) คือ ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน 2) เทศบาลตำบลเวียง 3) เทศบาลตำบลโยนก 4) เทศบาลตำบลบ้านแซว ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาความคิดเห็นจากพระสงฆ์ระดับปกครองในอำเภอเชียงแสน จำนวน 12 รูป นักวิชาการศึกษาจากองค์การภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 คน ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยม 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 15 (เวียงเก่าแสนภูวิทยาประชา) และ โรงเรียนบ้านแซววิทยาคม รวมถึงผู้นำในชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 29 รูป/คน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. จัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขั้นตอนแรกจัดการองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อน เพื่อให้เข้าใจความสำคัญของภูมิปัญญา มีลำดับการจัดการ คือ 1) ประชุมวางแผนจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น 2)

จำแนกลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ตั้งคณะทำงาน 4) จัดสรรงบประมาณสนับสนุน 5) ลงมือปฏิบัติ 6) ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไข

2. เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคประชาชน ในลำดับต่อมาพบว่ามีเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวนทั้งสิ้น 11 กลุ่มตามพื้นที่วิจัย คือ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านสันธาตุ กลุ่มทำไม้กวาดดอกหญ้าบ้านโยนก กลุ่มโคมลอยบ้านกู่เต้า กลุ่มธูปหอมบ้านดอยจัน กลุ่มดนตรีพื้นบ้านบ้านสันธาตุ กลุ่มสมุนไพรบ้านสบคำ กลุ่มทอผ้าฝ้ายลายเชียงแสนบ้านสบคำ กลุ่มร้องเพลงท่มบ้านสบคำ กลุ่มดินจี้บ้านห้วยเกียง กลุ่มสาหร่ายน้ำโขง (โก) บ้านแขว กลุ่มศิลปินเยาวชนล้านนาวัดบ้านแขว กลุ่มร่อนแร่ทองคำตำบลบ้านแขว กลุ่มที่ปราศรัยตามชุมชนเป้าหมายนี้ เป็นเครือข่ายที่สามารถหามูลค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองได้ และสามารถผลักดันให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้

3) แนวทางการจัดกระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลำดับต่อมาสร้างแนวทางการจัดกระบวนการจัดการเครือข่ายนี้ โดยอาศัยแนวร่วมของเครือข่าย ประกอบด้วยหลักการ คือ ศึกษาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ ประชุมสัมมนาแนวร่วม จัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ ลงมือปฏิบัติงาน ประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข

4) การประเมินค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลำดับต่อมาวิเคราะห์คุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถสร้างให้เห็นคุณค่าและมูลค่าได้

เครือข่ายทางภาครัฐ มักมีบทบาทในการสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะทางคุณค่า (Value) มากกว่ามูลค่า (Price) ตรงกันข้ามกับภาคปัจเจกชนนิยมภูมิปัญญาท้องถิ่นลักษณะมูลค่า (Price) มากกว่า ส่วนวัดนั้น อยู่ระหว่างตรงกลางทั้งสองลักษณะ

สถาบันทางการศึกษาและสถาบันทางศาสนาในอำเภอเชียงแสน ทั้งการศึกษาภาคปกติ (สามัญชั้นพื้นฐาน) และภาคตามอัธยาศัย (กศน.) มีกระบวนการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองเชียงแสน ในสถาบันและนอกสถานที่ การเรียนรู้การถนอมอาหารสาหร่ายน้ำโขง (โก) การจัดมุมเอกสารในห้องสมุด การส่งเสริมบุคลากรในสถาบันการศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น โรงเรียนมัธยมในอำเภอเชียงแสน ส่งนักเรียนเข้าร่วมงานปั่นฝ้ายสายบุญจุลกรินผาเงา ที่วัดพระธาตุผาเงาเป็นประจำ และเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกปลูกฝังสู่เยาวชนรุ่นต่อไป สถาบันการศึกษายังจัดให้บุคลากรและนักเรียน เป็นผู้ถ่ายทอดและนำเสนอองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ด้วย

ทั้งนี้ สถาบันทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่ไม่แสวงผลกำไรที่ผูกพันอยู่กับสังคมอย่างใกล้ชิดที่สุดในชุมชน ซึ่งสถาบันทางพุทธศาสนามีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อน ในปัจจุบันพระสงฆ์ในแต่ละชุมชนมีวิสัยทัศน์ในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมาก เช่น วัดพระธาตุผาเงา มีพิพิธภัณฑ์หอวัฒนธรรมรัตนศีล เป็นสถานที่รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ศึกษา รวมถึงการนำองค์ความรู้ด้านสมุนไพรท้องถิ่น มาถ่ายทอดและพัฒนาให้เป็นสินค้าชุมชนได้ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกถ่ายทอด นอกจากนี้ทางวัดยังมีพิพิธภัณฑ์ผ้าลายเชียงแสน รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าลาดลายเชียงแสนด้วย

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 6 “งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้สังคม”

(Research and Creative Work on Buddhism for Social Service)

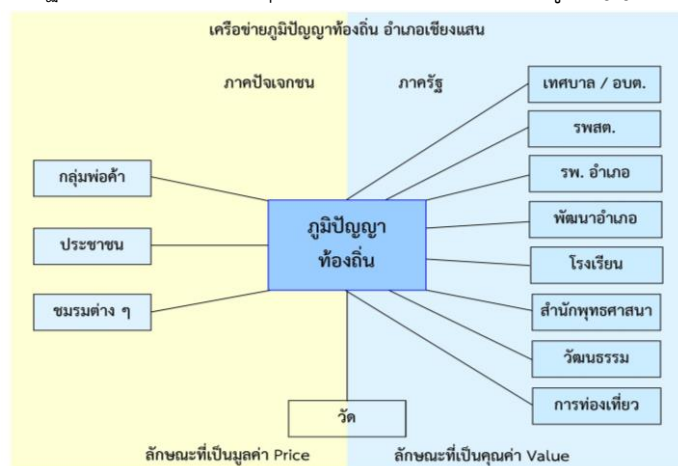
วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2563 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอเชียงแสน ต่อการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันแล้ว วัดมีบทบาทในการขับเคลื่อนและจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

- ในฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะ วัดจัดเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเสียไม่ได้ ในการให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงข้อมูลได้

- ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ วัดมีหน้าที่นำเสนอและให้การสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้คงอยู่และถูกพัฒนาถ่ายทอดสืบต่อไป

- ในฐานะเป็นสื่อกลางของชุมชน วัดมีหน้าที่เก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้

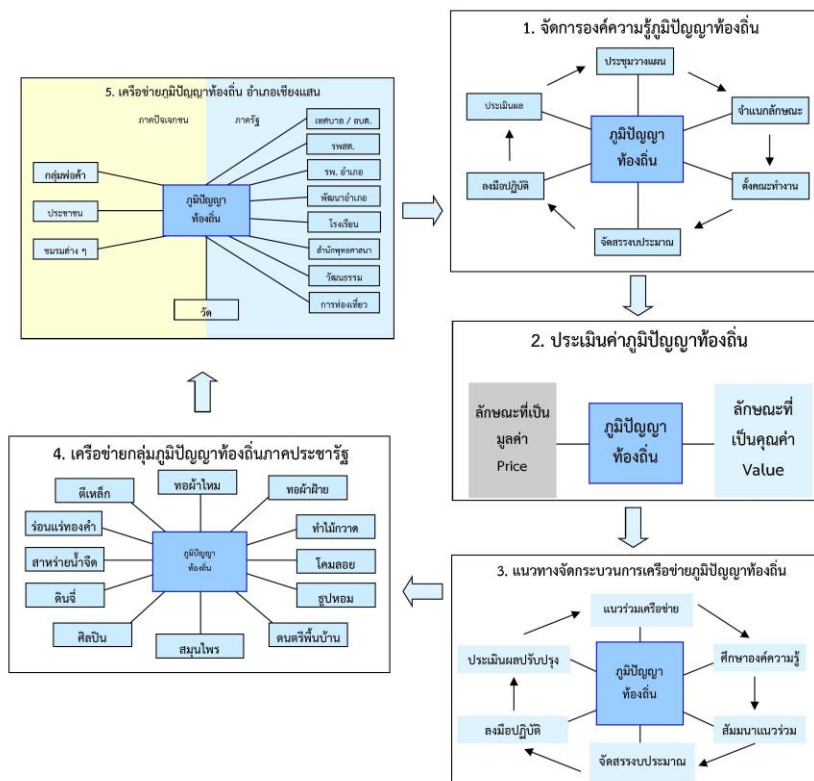
ภาพที่ 1 เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเชียงแสน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 6 “งานวิจัยและงานสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการใช้สังคม”

(Research and Creative Work on Buddhism for Social Service)

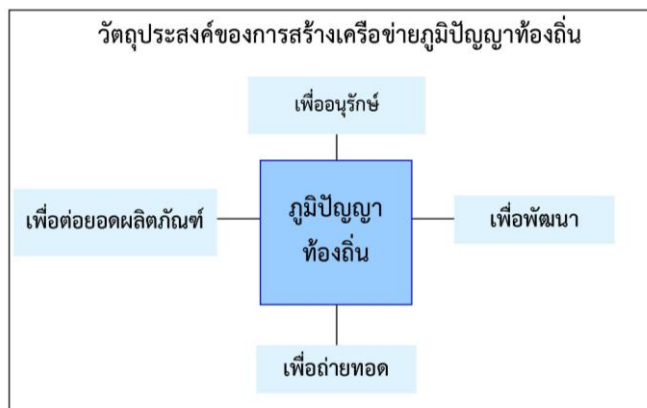
วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2563 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอยางชุมน้อย

ภาพที่ 2 กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอยางชุมน้อย

กระบวนการจัดการเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเขียงราย พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอยางชุมน้อย เช่น เพลงพื้นบ้าน นาฏศิลป์ การจักสาน สิ่งทอ เครื่องปั้นดินเผา สมุนไพร เครื่องหล่อโลหะ การแกะสลัก การถนอมอาหาร และสินแร่ แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การจัดการเพื่อการจำหน่าย และ 2) การจัดการเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งใน 2 ลักษณะนี้ มีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันไป มีการขับเคลื่อนของแต่ละภาคส่วนมีวัตถุประสงค์ในการจัดการแตกต่างกันไป โดยกระบวนการจัดการเครือข่ายมีวัตถุประสงค์ดังนี้

ภาพที่ 3 วัตถุประสงค์ของการสร้างเครือข่าย

แต่อย่างไรก็ตาม การหวังผลกำไรโดยปราศจากเครือข่าย ย่อมไร้เป้าหมายและการขับเคลื่อนที่มีพลัง ชาวบ้านและองค์กรภาครัฐควรจัดตั้งเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบกลุ่มผลิตภัณฑ์ เมื่อแสดงพลังก็ย่อมมีพลังมากกว่า ซึ่งตรงกันข้ามกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่หวังผลกำไร เมื่อแสดงพลังของเครือข่าย สามารถทำให้มีแนวร่วมได้ อย่างมากมาย เห็นถึงพลังความยิ่งใหญ่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน เช่น การประชันบรรเลง เพลงกลองหลวง

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดหลายด้านในการวิจัยและได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อีกด้วยก่อให้เกิดข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาครัฐและภาคเอกชนควรหันมาใส่ใจในการ เล็งเห็นโอกาสพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ทั้งด้านมูลค่าและคุณค่าไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งสามารถสร้างเป็นเครือข่ายทาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาที่สร้างมูลค่าได้ ตามกระบวนการทางธุรกิจ ดังนี้

1. เน้นรูปแบบทางธุรกิจ (Business Model) เน้นสร้างจุดขายแบบสร้างสรรค์ และ ส่งเสริมผู้ประกอบการ วิสาหกิจขนาดกลางและย่อม ที่เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าบอทางภูมิศาสตร์ (Geographic Indication: GI)
2. เน้นสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Network of local Product) ส่วนงานภาครัฐต้อง ส่งเสริมให้มีศูนย์เครือข่ายผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีพื้นที่ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นวัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่
3. เน้นสร้างรูปแบบและวิธีการ (Method and Model) เน้นด้านธุรกิจและวิสาหกิจชุมชน โดยการ ผลิต จะผลิตตามการคาดการณ์ทางการตลาด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับ

1. องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับชำนาญการด้านการแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพรชั้นสูง เพราะภูมิปัญญาระดับนี้ หากมีองค์ความรู้ระดับชำนาญการนั้นยากมาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะท้องถิ่นไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาสมัยเก่าด้านนี้ แต่ให้ความสำคัญกับการแพทย์แผนปัจจุบันมากกว่า
2. กระบวนการจัดการความรู้ในระดับพิพิธภัณฑ์ เพราะการจัดการความรู้ไม่ว่าจะเป็นด้านสื่อสารสนเทศหรือแหล่งเรียนรู้แบบรูปธรรมที่เข้าถึงได้ง่ายนั้น ยากมาก ท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำเสนออัตลักษณ์ของตนให้เด่นชัดผ่านกระบวนการจัดการองค์ความรู้ ผ่านวรรณกรรม สื่อสารสนเทศ
3. เจือนไขสู่ความสำเร็จ สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จในระดับมหัพภาค ควรมีการศึกษาถึงเงื่อนไขต่าง ๆ หรือ ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ว่าจะ

References

- กรมการพัฒนาชุมชน.โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพและเชื่อมโยงการทำงานแบบเครือข่ายภาคประชาชนในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด (สำเนา). 2547.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. ทิศทางไทย.2536.
- นันทสาร สีสลับ. ภูมิปัญญาไทย. ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (เล่ม 23. หน้า 11 – 30). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง. 2542.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกลการพิมพ์. 2547.
- รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน.2543.
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย = Foundation of Thai culture. ลพบุรี : คณะ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี. 2542.